

OLA HANSSON

Mater dolorosa

Ur *Tidens kvinnor* (1914)

Hon hade uppvuxit såsom enda barnet i ett hem, i vilket mannen brutaliserade de båda kvinnorna – maken sin hustru, fadern sin dotter – med alla arter av medel: med blickarnes etter och med ordens smuts och med sina två kroppsliga händer. Vid sexton års ålder driven ut ur detta hem, tillbragte hon den unga kvinnans farliga och möjlighetsrika år såsom lärarinna i en prästfamilj i en vild och ensam landsända i det västliga Norge. Det varade hela åtta år, innan hon återsåg fädernestaden, där modern nu levde sitt tunga liv såsom frånskild hustru, medan fadern, redan gammal, mitt inför hennes ögon etablerat nytt ménage tillsammans med en ung kvinna, i vilkens sällskap han årvis drivit Europa runt. Under den tid som nu följde kom hon mycket med i det dåtida Köpenhamns andligt finare kretsar, – tills hon plötsligt, några och trettio år, bröt med allt, med sina studier och sina många intressen, med sina drömmar och sin framtid, för att såsom matlagerska och barnsköterska följa en väninna, som med en skara av oförväntat faderlösa vordna barn drog sig undan till sitt nödtvungna änkesäte i den lilla själländska

stad, emot vilken jag, jämte en följeslagarinna, en vacker vinterdag var stadd på vandring för att besöka henne.

Den breda chausséen lopp fram snörrät emellan sina tvenne rader av gamla popplar, på begge sidor utsträckte sig den konturlösa slätten, och i alla horisonterna slöt skogen, vinterligt blå, utsikten. Det var i själva middagstiden, solen uppmjukade den frusna vägen under våra fötter, och ehuru mitt i januari, kändes det helt varmt i luften, så behagligt mattande blitt, att man sköt hatten ned i nacken och knäppte upp överrocken samt väntade få se den gula Tussilago på dess nakna, gråa, fjälliga stängel längs dikeskanterna och den vita Bellis i ängsgräset, gult ännu från den tid, då det stod under snön. Men så såg man den bleka, kalla solen stå långt nere på den södra himlen, på dess korta vandring ur morgonköllden in i kvällskylan, och med ens kände man, i luften, i jorden, omkring sig och i sig, midvinterdagens stränga och grolösa stillhet.

Och den lilla staden, vilken kom oss närmare och närmare, förkroppsligade denna stillhet, gjorde den ännu mera påtaglig och djup, sådan som den låg framför oss, med sina gula hus under de röda tegeltaken, ett utdött fågelnäste mitt på den vida slätten. Landsvägen upphörde, stenbron tog vid. Vi gingo fram genom en smal, slingrande gata mellan små envåningshus, över vilkas dörrar dåligt stavade skyltar antydde småhantverkare av gamla stilen, passerade en brygga över ån, som snodde sig mitt igenom staden likt en gul orm och vars partier frammanade för inbillningen urblekta kulisser från landsortsteatrarne och åldriga dukar från gallerierna, gingo åter fram genom en

smal, krökt gata mellan envåningshus, ibland vilka några enstaka moderna byggnader togo sig ut såsom lappar av nytt tyg på en gammal dräkt, samt befunno oss med ens inne i en park, i vilken en och annan enslig gestalt skymtade mellan stammarne eller mötte oss och vilken de nu i vintertiden tomma bänkarne kännetecknade såsom den lilla stadens sommarpromenadplats. Vi följde en bred, övervälvd allé av kastanier, vilken förde ut till en väg som skar densamma; på andra sidan vägen, bakom en hög gitterport, låg en stor trädgård. Vi hade stannat och blickade till sidan: – uppe på höjden låg slottet, i holländsk stil från förra århundradet, vitrappat, med rött tegeltak i tvenne avsatser, med höga fönster avdelade i en mångfald små rutor, och nedanför, strax invid oss, på var sin sida om inkörsvägen, lågo de båda flyglarne. Vi gingo in i den högra, stego upp för en bred och tarvlig trätrappa, nött av många fötter under många år, samt befunno oss på en tämligen rymlig avsats kring trappöppningen. Runt på de tapetbeklädda väggarne suto låga vitmålade dörrar, och genom en av dessa, vilken en liten flicka vid vår ringning öppnade för oss, kommo vi in i en stor salong, vilken såg dubbelt större ut än den i själva verket var, därför att den var så lågloftad och endast hade tre små fyrrutiga fönster, alla tre hopkrupna i ena hörnet helt uppe vid taket. Det fans en mängd möbler, av skiljaktigt slag och placerade på måfå över den rymliga ytan, som uppslök dem fullständigt, utan att de kunde täcka den eller dölja tomrummen; de hängde icke samman, varken bokstavligen menat eller vad stilen angår; de stodo isolerade var för sig eller bildade

smågrupper. Hela rummet låg i skymning, utom det ena hörnet, som var fyllt med det hårda, gula vinterljuset. Det låg en stämning över allt som över en gammal pjes från farfars och mormors tid, en doft som den ur en kär barndomsbok, vilken väcker minnen hos oss om barnkammare och julstök, – skymningsstundernas poesi, brasans trevnad, hemmastaddhetens trygga välbefinnande.

Den kvinna, som några minuter därefter satt emellan oss, föll hel och hållen ut ur denna ram. Hon bröt mot allt: miliöet var icke organiskt utvuxet ur hennes egen personlighet, och denna var alltför utpräglad för att den skulle kunna inpassas i ett vilket som helst annat och främmande miliö, utan att kontrastera emot detta eller nödgas missforma sig själv. Och just sådant var det intryck hon gjorde, där hon satt i sin väninnas hem. Hon var en mater dolorosa, som luktade barnkammarsysslor, en boren drottning över den stora lyckans rike, vilken kom från köket. Dessa långa, smala, fina händer, som buro hela typen av förädlade rasdjur, borde aldrig ha färgats röda av spiselelden, huden icke hårdnat, fingerspetsarna icke svartprickats av knappnålsstygn; och de under matlagningsbestyren rödglödgade kinderna passade dåligt samman med de fuktiga bruna ögonens själfulla sorg. Det yviga håret i en mjuk färgton av blont rött, stod – i drömmarens skönhetsdruckna syner – som en rök av silkets gnistrande finhet kring lemmar och kring en bil, vilka ägde liljans vithet och i vilka varje linie klang så fulltonig som ett långt stråkdirag på violoncellen; den släta frisyren, till råga på allt bragt i oordning, och den

vårdslösade arbetsdräkten hörde till en annan människa än den, som en känslig iakttagare fann återspeglad i sin själ. Hon var för stor för detta rum; denna bur, som man inrett åt henne, som hon själv inrett åt sig, var alltför liten för henne; hennes kropp var för stor, hennes själ var för stor; hon var jättekvinnan i pygméboet, en fager Gerd, gent emot vilken de vanliga människornas barn tedde sig som dvärgyngel; varje böjning på hennes kropp var som ett fullt, uttonande ackord och som en majestätiskt och lugnt utrullande svallvåg; med varje gest av sin arm, plastisk och utförd, skar hon synbara skårer i detta miliö, som var för snävt tilltaget för dessa en helnatures ostympade rörelser, och de ord, hon uttalade med sin varma stämma, – varm som färgen på hennes hår, varm som hennes huds karnation, varm som hennes ögon –, tydligt, lugnt, nästan avmätt, med den goda brutala bekymmerslösheten hos en människa, som vet sig ej vara sårbar, skrämde alla de kälkborgerlighetens nissar, vilka suto runt på möbler och mattor, in till de mörka vrårna och de dolda skrymslena.

Jag sporde mig själv, där jag satt invid henne, varför hon med berätt mod innestängt sig här, då hon ju icke kunde annat än veta, att det var detsamma som att öppna pulsåder och låta livet droppa långsamt hän, med blodet. Och varje hennes gest, varje hennes blick, varje hennes ord gävo resonans åt denna min stumma fråga.

Varför? Varför?

En historia, som jag en afton hört förtäljas, halft som verklighet, halft som gissning, dök dunkel upp i mitt minne. Under sina långa ensamma år i den avsides

landsändan i Norge, medan naturens stenhårda stränghet och hennes eget knoppande jungfruliv talade sina motsatta läror, hade hon fått en man kär, vilken hon icke hade lov att älska. Den genkärlek, som han själv icke hade rätt att ge, hade han skänkt henne. Åren gingo, tunga, sterila, skilsmässan kom, och hon återvände till fädernestaden. Då hände det en dag, att hindret, som stått emellan dem, föll bort, att förbudet mot deras förening ströks ut ur samhällets bok. Han kom till henne. Men då upptäckte hon, att denne man icke var densamme som hon en gång älskat, och att denne nye – honom kunde hon icke älska, icke med en fiber av sin varelse. Och vad som i den stunden dog, det var icke endast *en* kärlek, hennes ungdomskärlek, det var hela hennes intimaste personlighet, nerven i hennes väsen, hjärtmuskeln, – det var hela den goda dröm, vilken en människa som hon endast *en* gång i sitt liv kan skapa, emedan den är vävd av ett stoff, vilket endast *en* gång kan växa, för att, utvuxet, blomma, eller, förfruset, förvissna. En och annan man – många hade det icke varit, ty hon var av det individualitetens i stort tilltagna mått, vilket skrämmer bort alla utom de få likarne inom motkönet – en och annan man hade kommit för att bjuda henne kärlek; men hon hade intet funnit inom sig av känsla, utav *det* starka slag, som enbart hon kunde ha tillit till, och hon hade låtit alla gå, stark, hel och ärlig mitt i sin bittra missräkning och tunga försakelse.

Under det att detta minne, hälften syn hälften meditation, rörde sig i min själ, likt en halftutplånad

kontur och en ur fjärran framtonande visa, vilken man mekaniskt och vemodigt gnolar efter, utan att ännu ha blivit medveten om vilken hon är, hörde jag min följeslagarinna utbrista:

»Men, detta är ju icke något liv för er!»

Och svaret kom, som om det helt naturligt vuxit fram ur min egen hågkomst, för att sätta punkt efter min egen mening, – och jag vaknade upp, och kände visan, och såg konturen dragen säkert:

»Åhjo, vi två, min väninna och jag, vi passa gott samman. Ty vi äro begge på den andra sidan.» –

Vi hade tagit avsked och voro på hemvägen. Solen hade redan gått ned, det var en stilla och ljus kvällning med hög, blek himmel. Den tillfrusna vägen knastrade under våra fötter, och kölden sjöng i telegraftrådarne. Hovslag av hästar ljödo ut i kvällen i dov resonans, och i staden bakom oss ringde det helgdagsafton.

Vi gingo länge tysta. Så förtalde min följeslagarinna om sitt första möte med henne, på vilken vi båda tänkte. Det var några år tillbaka i tiden, hon bodde då – hemlös fågel som hon varit i hela sitt liv – såsom gäst i en främmande familj av bekantskapskretsen i dennas villa ute på Strandvejen. Uppe på vinden hade hon en vrå för sig själv, där hon kunde vara ensam och inbilla sig vara hemma, och dit upp hade hon fört den besökande. Man hade klättrat upp för en sned och skröplig trappa, passerat en mängd uppstaplat bråte, fördjupat sig i snoende och mörka korridorer, – för att omsider nå hennes lägenhet: ett litet rum, svagt upplyst av ett litet fönster, i ena hörnet,

med en obestämbar doft som av torkad skog, med möbler i rococo – gamla familjepjeser, vilkas förgyllning nästan bortnötts – och med gamla familjeporträtt, även de mest rococo, på väggarna. På golvet en färsk avsågad björkstubbe, på denna en bukett av säv och kvistar; på bordet, bredvid lampan, i en majolikavas, en gren av sällsamt mörk blodbok. Under besöket hade värdinnan en gång öppnat en blinddörr i väggen, in till en jungfrulig sängkammare, där allt var klätt i vitt, liksom för att symbolisera kyskhetens oskärade renhet hos det kött och i den själ, vilka där hade sin boning; – en liten nisch allenast, med taket sluttande över bädden, vitt tyg över hela denna takvägg, vitt tyg över den lilla fönsterluckan, vit himmel kring sängen, vitt täcke över den. Och vid dess ända en bönstol, sådan som man ser den i de katolska kyrkorna. – –

Vi gingo åter tysta. Jorden mörknade, medan himlen förblev lika ljus.

Under det att jag gick och vände på mater dolorosas sista sorgsna ord i mina tankar, blev jag henne plötsligt varse på nytt, kroppslig och levande inför mig, så som jag sett henne nyss och dock på samma gång en annan. Som hon satt i sin länstol, med sina långa armar, sitt långa liv, sina långsträckta höfter och sina långa liksom flytande ben, och dock så fast i bystens stöpning, så mjukt rundad i alla linjer, så bugnande fyllig över barmen, tedde hon sig för mig som en stolt luftens fågel, vilken sitter i ett träd i skogen och lyfter på vingen för att flyga, men icke kan, emedan vingen är knäckt. Jag såg själva den hemliga

livsådern öppnad, och vitalitetskraften droppa bort, – den som, samlad i väsendet, skulle stått ikring mannen, den ende utkorade mannen, såsom en varm ånga och såsom en doftande flamma. Nu fanns endast *det* kvar av naturgrunden hos henne, som var det goda, nobla sinnelaget, vilket lät henne utan missunnsamhet glädja sig med den medsystem, som funnit den lycka i livet, vilken hon själv gått miste om, – det goda, nobla sinnelaget, som drivit henne till att uppoffra sig för en annan kvinnas barn. Och när någon gång ännu livskraften svälde i hennes starka kropp, med den ljuva oron från ungdomsåren, het, trånande och sorgmodig, steg den upp i den sublimerade formen av böner, framvisade i bönstolen i hennes vitklädda sängkammare, medan de fuktiga, själfulla ögonen voro lyfta mot höjden i religiös extas och medan det blondröda håret i ljuset från vaxstapeln låg som en gloria ikring hennes huvud.